

بنام خداوند جان و

اخلاق حرفه‌ای، مسئولیت‌پذیری اجتماعی

و چالش‌های اخلاقی فناوری‌های نوین در کسب‌وکار

نویسندگان:

دکتر محمدرضا عباس‌زاده

دانشیار گروه حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد

امیرحسین آرمین‌کیا

CMA استرالیا و نیوزلند - دانشجوی دکتری دانشگاه فردوسی مشهد

حامد سلیمانی‌طرقی

دانشجوی دکتری دانشگاه فردوسی مشهد

پیش گفتار

در دهه‌های اخیر، حرفه حسابداری و سیستم‌های مالی با تحولات عمیقی مواجه شده‌اند؛ تحولاتی که تنها به توسعه استانداردهای گزارشگری، گسترش فناوری‌های نوین یا پیچیده‌تر شدن بازارهای مالی محدود نمی‌شود، بلکه مفاهیمی همچون مسئولیت‌پذیری، شفافیت، پاسخ‌گویی و اخلاق حرفه‌ای را نیز به‌طور اساسی دگرگون کرده است. امروزه تصمیم‌های مالی و حسابداری دیگر صرفاً تصمیم‌هایی فنی و عددی تلقی نمی‌شوند، بلکه هر تصمیم می‌تواند پیامدهایی گسترده برای سرمایه‌گذاران، کارکنان، دولت، جامعه، محیط زیست و اعتماد عمومی به همراه داشته باشد. از این رو، اخلاق حرفه‌ای به یکی از ارکان بنیادین حکمرانی اقتصادی و پایداری سازمان‌ها تبدیل شده است.

در بستر اقتصادی و اجتماعی ایران نیز، ضرورت توجه به اخلاق حرفه‌ای، مسئولیت اجتماعی، حاکمیت شرکتی و شفافیت مالی بیش از گذشته احساس می‌شود. چالش‌هایی همچون کاهش اعتماد عمومی، ضعف برخی سازوکارهای نظارتی، پیچیدگی روابط اقتصادی، تحولات فناوری، گسترش بازار سرمایه، افزایش انتظارات ذی‌نفعان و همچنین پدیده‌هایی نظیر گزارشگری گزینشی و «سبزشویی» در حوزه مسئولیت اجتماعی و پایداری، ضرورت تربیت مدیران، حسابداران و حسابرسی‌متعهد، مسئول و اخلاق‌مدار را دوچندان ساخته است. در چنین شرایطی، آموزش اخلاق حرفه‌ای دیگر یک موضوع صرفاً نظری یا دانشگاهی نیست، بلکه ضرورتی عملی برای بهبود کیفیت تصمیم‌گیری، ارتقای سلامت اقتصادی و تقویت اعتماد عمومی در کشور به شمار می‌آید.

کتاب حاضر با هدف ارائه رویکردی جامع، کاربردی و به‌روز به مباحث اخلاق حرفه‌ای در حسابداری، مالی و کسب‌وکار تدوین شده است. در این اثر تلاش شده است تا مبانی فلسفی اخلاق، تصمیم‌گیری اخلاقی، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، حاکمیت شرکتی، گزارشگری پایداری، استانداردهای زیست محیطی و چالش‌های اخلاقی فناوری‌های نوین، در قالبی منسجم و متناسب با نیازهای آموزشی و حرفه‌ای امروز ارائه شود. همچنین، استفاده از مطالعات موردی، نمونه‌های واقعی، چارچوب‌های بین‌المللی و پرسش‌های تحلیلی، به خوانندگان کمک می‌کند تا مفاهیم اخلاقی را در بستر واقعی محیط کسب‌وکار درک و تحلیل کنند.

ویژگی ممتاز این کتاب در آن است که صرفاً به طرح مباحث نظری و فلسفی اخلاق حرفه‌ای بسنده نکرده، بلکه با نگاهی کاربردی، میان‌رشته‌ای و متناسب با تحولات روز محیط کسب‌وکار، تلاش کرده است پیوند میان اخلاق، حسابداری، حاکمیت شرکتی، مسئولیت اجتماعی و فناوری‌های نوین را تبیین کند. در این راستا، افزون بر تشریح مبانی نظری، ده‌ها مطالعه موردی، نمونه‌های واقعی از بحران‌ها و رسوایی‌های مالی، چارچوب‌های حرفه‌ای، استانداردهای بین‌المللی و مدل‌های تصمیم‌گیری اخلاقی در کتاب گنجانده شده است تا خوانندگان بتوانند مفاهیم مطرح‌شده را در موقعیت‌های واقعی سازمانی تحلیل و به‌کار گیرند. همین رویکرد مسئله‌محور و کاربردی، سبب شده است کتاب حاضر علاوه بر فضای دانشگاهی، برای استفاده در محیط‌های حرفه‌ای، سازمانی و صنعتی نیز کاربردی و قابل استفاده باشد.

سعدی، شاعر بزرگ ایرانی، قرن‌ها پیش اهمیت مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پیوند انسان‌ها را چنین بیان کرده است:

بنی‌آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند

این نگاه انسانی، امروزه در مفاهیمی چون مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، توسعه پایدار و پاسخ‌گویی سازمانی جلوه‌ای نو یافته است.

در فضای نوین کسب‌وکار، سازمان‌ها دیگر تنها در برابر سهامداران پاسخ‌گو نیستند، بلکه مسئولیت آن‌ها طیف گسترده‌ای از ذی‌نفعان شامل سرمایه‌گذاران، کارکنان، مشتریان، اعتباردهندگان، نهادهای نظارتی، دولت، جامعه محلی، محیط زیست و نسل‌های آینده را در بر می‌گیرد. از این‌رو، موضوعاتی همچون شفافیت اطلاعات، گزارشگری پایداری، اخلاق حرفه‌ای، مدیریت ریسک‌های اخلاقی، مسئولیت اجتماعی و مقابله با سبزشویی، به بخشی جدایی‌ناپذیر از نظام حکمرانی و مدیریت سازمان‌ها تبدیل شده‌اند.

این کتاب می‌تواند به‌عنوان منبعی آموزشی و پژوهشی برای دانشجویان و پژوهشگران رشته‌های حسابداری، حسابرسی، مدیریت، مالی، اقتصاد، بانکداری و سایر رشته‌های مرتبط مورد استفاده قرار گیرد. افزون بر این، مطالعه آن برای مدیران سازمان‌ها، مدیران مالی، حسابداران رسمی، حساب‌رسان، اعضای هیئت‌مدیره، فعالان بازار سرمایه و مدیران صنایع نیز سودمند خواهد بود. از این‌رو، مطالعه این کتاب تنها به ارتقای دانش نظری محدود نمی‌شود، بلکه می‌تواند راهنمایی کاربردی برای تقویت شفافیت، ارتقای پاسخ‌گویی، مدیریت ریسک‌های اخلاقی، بهبود نظام‌های حاکمیت شرکتی و افزایش اعتماد عمومی در محیط‌های مالی و اقتصادی باشد.

نویسندگان بر این باورند که کتاب حاضر از نخستین آثار جامع تألیفی به زبان فارسی در حوزه اخلاق حرفه‌ای حسابداری، مسئولیت اجتماعی، پایداری است که تلاش کرده است این مباحث را به‌صورت یکپارچه، کاربردی و متناسب با شرایط حرفه‌ای و اقتصادی ایران ارائه کند. امید است این اثر بتواند گامی مؤثر در ارتقای ادبیات علمی کشور، توسعه آموزش اخلاق حرفه‌ای و تقویت مسئولیت‌پذیری در محیط‌های مالی و اقتصادی باشد.

بدیهی است که با وجود تلاش فراوان در تدوین و ویرایش این اثر، کتاب حاضر خالی از کاستی و خطا نیست. از این‌رو، نویسندگان از استادان، پژوهشگران، دانشجویان و خوانندگان فرهیخته درخواست می‌کنند پیشنهادها، نقدها و اشکالات احتمالی را از طریق پست الکترونیکی با ما در میان بگذارند تا در چاپ‌های آینده مورد استفاده قرار گیرد. بی‌تردید، دیدگاه‌های ارزشمند خوانندگان نقش مهمی در ارتقای کیفیت علمی و محتوایی این اثر خواهد داشت.

محمد رضا عباس‌زاده

(دانشیار گروه حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد)

امیرحسین آرمین‌کیا

(دانشجو دکتری دانشگاه فردوسی مشهد، CMA استرالیا و

نیوزلند - arminkia.acc.m@gmail.com)

حامد سلیمانی طرقی

(دانشجو دکتری دانشگاه فردوسی مشهد)

بهار ۱۴۰۵

فهرست

پیش گفتار.....	۴
فصل اول: استدلال اخلاقی و تأثیر آن بر حسابداری.....	۱۱
مبانی مذهبی و فلسفی اخلاق.....	۱۴
اخلاق چیست؟.....	۱۶
هنجارها، ارزش ها و قانون.....	۱۷
ارزش ها و اخلاق.....	۱۸
قوانین در مقابل اخلاق.....	۱۹
نسبی گرایی اخلاقی.....	۲۱
اخلاق موقعیتی.....	۲۱
تقلب دانشجویی.....	۲۲
ارزش های فرهنگی.....	۲۴
شهرت.....	۳۳
منافع عمومی در حسابداری.....	۳۳
فلسفه های اخلاقی مدرن.....	۳۷
کاربرد استدلال اخلاقی در حسابداری.....	۴۵
مطالعه موردی شرکتی به نام دیجی پرینت.....	۴۷
فصل دوم: فضایل اخلاقی و تصمیم گیری های اخلاقی.....	۵۵
مرور کوتاه بر فلسفه کلاسیک.....	۵۶
مروری کوتاه بر برخی ادبیات اخیر.....	۵۸
مقایسه ای کوتاه بین دو دیدگاه.....	۵۹
فضایل، عقلانیت و کمال.....	۶۰
پیوند میان گرایش به انجام وظیفه و فضیلت.....	۶۲
مجموعه ای از فضایل مدیریتی در رویکرد مدرن.....	۶۳
فضایل مدیریتی و تمایلات نسبت به دوستی.....	۶۵
فضیلت های مدیریتی و گرایش به گفتمان عقلانی.....	۶۶
فضیلت های مدیریتی و گرایش به دقت حرفه ای.....	۶۷
فضیلت ها یا تمایلات؟.....	۶۷
فصل سوم: فرایندهای شناختی و تصمیم گیری اخلاقی در حسابداری.....	۷۳
مقدمه ای بر تصمیم گیری اخلاقی در حسابداری.....	۷۴
کولبرگ و رویکرد رشد شناختی.....	۷۷
حوزه اخلاقی در حسابداری و حسابرسی.....	۸۱
مدل چهار مؤلفه ای تصمیم گیری اخلاقی رست.....	۸۲
قضاوت حرفه ای در حسابداری: گذار از نیت اخلاقی به کنش اخلاقی.....	۸۶
دشمن-تهی لی و گزارش دهی در آژانس حسابرسی قراردادهای دفاعی.....	۸۸
اخلاق رفتاری.....	۹۰
مدل تصمیم گیری اخلاقی.....	۹۱

فصل چهارم: وظایف محیط زیستی کامل و ناقص	۱۰۱
انگیزه‌ی استدلال کانت	۱۰۴
وظیفه‌ی ناقص و محدودیت‌های عملی آن	۱۰۵
برخی اصول برای گفت‌وگوی عقلانی درباره‌ی محیط زیست	۱۰۸
وظیفه جمعی ناقص	۱۱۶
ملاحظات مربوط به انصاف	۱۱۶
فصل پنجم: ایجاد سازمانی اخلاق‌مدار	۱۲۱
بازتاب اخلاقی: فاجعه فضاپیمای چلنجر	۱۲۲
هفت نشانه‌ی فروپاشی اخلاقی	۱۲۴
تأثیر سازمان بر تصمیم‌گیری اخلاقی	۱۲۸
اعتماد در کسب‌وکار	۱۳۴
مدیریت ذی‌نفعان و تحلیل هزینه-فایده	۱۴۱
کلاهبرداری در سازمان‌ها	۱۴۲
مبانی نظام‌های حاکمیت شرکتی	۱۴۵
اخلاق افشای تخلف	۱۵۶
فصل ششم: کنار گذاشتن آیین‌نامه‌های اخلاقی در کسب‌وکار	۱۶۱
فرایند شر	۱۶۲
مطالعات روان‌شناختی درباره رفتارهای غیراخلاقی	۱۷۰
فصل هفتم: رهبری اخلاقی و تصمیم‌گیری در حسابداری	۱۷۹
بازتاب اخلاقی؛ رهبری شکست‌خورده در شرکت اندرسن	۱۸۰
رهبری اخلاقی چیست؟	۱۸۲
فرد اخلاق‌مدار و مدیر اخلاق‌مدار	۱۸۴
الگوهای نوین رهبری در محیط سازمانی	۱۸۵
نظریه یادگیری اجتماعی	۱۸۷
شدت اخلاقی	۱۸۷
رهبری اخلاقی و مؤسسات حسابرسی	۱۸۸
تأثیر جنسیت بر تصمیم‌گیری حسابداران رسمی	۱۹۰
رهبری اخلاقی و عملکرد حسابرسی داخلی	۱۹۰
رهبری اخلاقی و عمل مالیاتی	۱۹۱
نقش مدیران مالی	۱۹۲
شکست رهبری اخلاقی	۱۹۳
پیامدها برای افشاگران در حسابداری	۱۹۴
مطالعه موردی در رهبری اخلاقی	۱۹۶
رهبران و چالش‌های اخلاقی در حسابداری	۱۹۸
فصل هشتم: اصول رفتار حرفه‌ای انجمن حسابداران رسمی آمریکا	۲۰۷
درس‌های اخلاقی از فروپاشی آرتور اندرسن و تحول در خدمات حسابرسی	۲۰۸
منافع عمومی و اخلاق حرفه‌ای در حسابداری: رویکردی بین‌المللی	۲۱۰
کمیته متکاف و کمیسیون کوهن: ۱۹۷۷-۱۹۷۸	۲۱۳

۲۱۵	کمیته فرعی نظارت مجلس نمایندگان (۱۹۸۶).....
۲۱۵	ورشکستگی‌های صنعت پس‌انداز و وام (دهه ۱۹۸۰-۱۹۹۰).....
۲۱۶	گزارش کمیسیون تردوی: ۱۹۸۵؛ کوزو: ۱۹۹۲؛ و مدیریت ریسک سازمانی ۲۰۰۴.....
۲۱۹	نقش حرفه حسابداری در بحران مالی ۲۰۰۷-۲۰۰۸.....
۲۱۹	معاملات مالی و افشاگری‌های حسابداری شرکت لهن.....
۲۲۱	آیین‌نامه رفتار حرفه‌ای انجمن حسابداران رسمی آمریکا.....
۲۲۲	تفاوت مهم در بازگرداندن مدارک و سوابق مشتری.....
۲۲۲	نمونه‌ای از ایالت کالیفرنیا - بخش ۶۸ مقررات.....
۲۲۲	مقررات مشابه در ایالت تگزاس - بخش ۵۰۱.۷۶.....
۲۲۳	پیامدهای عدم رعایت مقررات.....
۲۲۳	انجمن ملی هیئت‌های حسابداری ایالتی.....
۲۲۴	خدمات حرفه‌ای حسابداران رسمی.....
۲۲۶	اصول رفتار حرفه‌ای در انجمن حسابداران رسمی آمریکا.....
۲۲۷	چارچوب مفهومی برای استانداردهای استقلال انجمن حسابداران رسمی آمریکا.....
۲۲۸	تهدیدات علیه استقلال.....
۲۲۸	راهکارهای محافظتی برای مقابله با تهدیدهای استقلال.....
۲۲۹	روابط مالی‌ای که استقلال را از بین می‌برند.....
۲۳۰	ارائه خدمات غیر از تأیید به مشتری تأیید شده.....
۲۳۲	پرونده پپیل سافت.....
۲۳۲	رسوایی‌های معاملات داخلی و آسیب به اعتبار حرفه حسابداری.....
۲۳۳	مسئولیت شرکت برای گزارش‌های مالی تحت قانون سارینز-آکسلی.....
۲۳۴	سلامت جنوب: پرونده ریچارد اسکروشی.....
۲۳۵	درستی و بی‌طرفی.....
۲۳۶	آیین‌نامه رفتار حرفه‌ای انجمن حسابداران رسمی آمریکا.....
۲۳۷	محرمانه بودن و افشاگری.....
۲۳۹	سایر مسئولیت‌ها و رویه‌ها.....
۲۴۷	فصل نهم: دقت لازم و انگیزه سود، تکلیف کامل یا ناقص؟
۲۴۸	انگیزه سود به‌عنوان تکلیف کامل یا ناقص.....
۲۴۹	مسئله ثروت سهامداران و امکان پیشینه‌سازی آن.....
۲۵۲	وظایف ناقص در ارتباط با بودجه‌بندی سرمایه‌ای، ساختار سرمایه و نقدشوندگی.....
۲۵۸	مبنای اخلاقی وظیفه ناقص اهتمام و دقت حرفه‌ای.....
۲۶۲	نکات کلیدی فصل.....
۲۶۲	سؤالات مفهومی.....
۲۶۵	فصل دهم: حسابداری چیست؟
۲۶۶	حسابداری یعنی چه؟.....
۲۶۷	تصمیم‌گیری آگاهانه.....
۲۶۷	عملکرد.....
۲۶۹	نگاهی گسترده به حسابداری.....

۲۶۹	نقش حسابداری.....
۲۷۰	رابطه بین حسابداری و پاسخ‌گویی.....
۲۷۵	برداشت مدیران از مسئولیت‌ها.....
۲۷۵	تقاضاهای ذی‌نفعان قدرتمند.....
۲۷۷	درک انگیزه‌ها برای افشاگری‌ها.....
۲۷۸	برداشت‌های متفاوت از مسئولیت‌های سازمانی.....
۲۷۹	چه اطلاعاتی باید گزارش شود؟.....
۲۸۱	چگونه باید اطلاعات افشا شود؟.....
۲۸۱	چارچوب‌های گزارش‌دهی.....
۲۸۲	کجا باید افشا شود.....
۲۸۲	مدل پاسخگویی چهار مرحله‌ای.....
۲۸۳	ذی‌نفعان ما.....
۲۸۶	تأثیر اهداف سازمانی بر حسابداری.....
۲۸۷	نقش در حال تغییر حسابداران.....
۲۸۸	عوامل مؤثر بر تغییر در حسابداری.....
۲۸۸	تغییر پاسخگویی شرکت‌ها.....
۲۸۹	حسابداری به عنوان یک عمل فنی و اجتماعی.....
۲۹۵	فصل یازدهم: گزارش‌دهی بیرونی اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی
۲۹۶	پاسخ‌گویی اجتماعی و زیست‌محیطی.....
۲۹۶	چرا اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی گزارش شود؟.....
۲۹۷	دلایل احتمالی برای تنظیم مقررات کمتر درباره گزارش‌دهی اجتماعی و زیست‌محیطی.....
۲۹۸	انتظارات ذی‌نفعان.....
۲۹۸	توجه رسانه‌ها.....
۳۰۰	سایر دلایل افشای اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی.....
۳۰۱	تصمیم‌گیری درباره تولید و افشای عمومی اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی.....
۳۰۲	چه چیزی باید افشا شود؟.....
۳۰۲	مزایای گزارش‌دهی اجتماعی و زیست‌محیطی.....
۳۰۳	اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی باید برای چه کسانی گزارش شود؟.....
۳۰۵	اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی باید چه مواردی را شامل شود و گزارش شود؟.....
۳۰۷	چگونه باید اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی گزارش شود؟.....
۳۰۸	گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها.....
۳۱۵	چارچوب‌های گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی شرکتی و پایداری.....
۳۲۷	خلق ارزش در مقابل پاسخگویی.....
۳۳۰	برخی نقاط ضعف و قوت چارچوب شورای بین‌المللی گزارشگری یکپارچه.....
۳۳۱	هیئت استانداردهای حسابداری پایداری.....
۳۳۵	افشاهای مالی.....
۳۳۶	پیمان جهانی سازمان ملل متحد.....
۳۳۹	تفاوت بین چارچوب گزارشگری و چارچوب اندازه‌گیری.....
۳۴۳	حساب‌های متقابل (حساب‌های سایه).....

۳۴۵	گنجاندن دیدگاه‌های جایگزین در گزارش‌های شرکت
۳۴۶	بررسی مستقل گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت
۳۵۵	فصل دوازدهم: مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها در سراسر جهان
۳۵۶	منشأ و تکامل مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها
۳۵۸	مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها: جدول زمانی
۳۷۹	فصل سیزدهم: زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیت در صنعت کسب‌وکار
۳۸۱	تکامل گزارش‌دهی پایداری
۳۸۴	استانداردها و چارچوب‌های گزارش‌دهی زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی، جهانی
۳۸۷	مقررات و دستورالعمل‌های گزارش‌دهی زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی در کشورهای غربی
۳۹۱	مقررات و دستورالعمل‌های گزارش‌دهی زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی در کشورهای آسیایی
۳۹۷	نظریه‌های گزارش‌دهی زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی
۴۰۵	فصل چهاردهم: فناوری در خدمت ابتکارهای زیست‌محیطی، اجتماعی، حاکمیتی
۴۰۸	مفهوم زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی: تاریخچه و وضعیت کنونی
۴۰۹	چارچوب گزارش‌دهی زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی و فناوری
۴۱۲	اینترنت اشیاء و حوزه زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی
۴۱۴	هوش مصنوعی، حاکمیت داده و مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی
۴۱۷	نقش حاکمیت داده در مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی
۴۱۹	بلاک‌چین و محیطی، اجتماعی و حاکمیتی
۴۲۲	سازوکارهای اجماع بلاک‌چین و مصرف انرژی
۴۲۵	بلاک‌چین و اعتبار کربن
۴۳۳	فصل پانزدهم: هوش مصنوعی در حسابداری: چالش‌های اخلاقی و دیدگاه‌های حقوقی
۴۳۶	مدیریت مسائل مربوط به حریم خصوصی
۴۳۹	کاهش تعصب در سیستم‌های تصمیم‌گیری خودکار
۴۴۳	افزایش پاسخگویی در سیستم‌های تصمیم‌گیری خودکار
۴۴۴	شخصیت حقوقی هوش مصنوعی

چشم‌انداز یادگیری

- ❖ شناخت مفهوم استدلال اخلاقی و اهمیت آن در تصمیم‌گیری‌های حرفه‌ای در حسابداری.
- ❖ بررسی عوامل روان‌شناختی و سازمانی مؤثر بر رفتار غیراخلاقی.
- ❖ تحلیل نقش درستکاری به عنوان یکی از ارزش‌های کلیدی حرفه حسابداری.
- ❖ مقایسه دیدگاه‌های دینی، فلسفی و فرهنگی نسبت به اخلاق و تأثیر آن‌ها بر عملکرد حرفه‌ای.
- ❖ درک ارتباط میان رفتارهای غیراخلاقی دوران تحصیل و آینده شغلی افراد.
- ❖ بررسی موردی رسوایی دانشگاه ایالتی پن و ورلدکام به عنوان نمونه‌های واقعی از شکست اخلاقی.

۱-۱. مقدمه

در دنیای به هم پیوسته، پیچیده و رقابتی امروز، حرفه حسابداری دیگر صرفاً به نقش سنتی ثبت، طبقه‌بندی و گزارشگری اطلاعات مالی محدود نمی‌شود. حسابداران اکنون در جایگاه‌هایی کلیدی برای تصمیم‌سازی‌های استراتژیک^۱، مشاوره مالی، و حتی مدیریت ریسک و کنترل‌های داخلی قرار دارند. آنان به عنوان حافظان منافع عمومی، ضامن شفافیت اقتصادی^۲ و پایداری مالی سازمان‌ها شناخته می‌شوند؛ نقشی که مسئولیت‌های اخلاقی بسیار سنگینی به همراه دارد.

در چنین فضایی، اخلاق حرفه‌ای^۳ نه تنها یک ارزش انسانی، بلکه عنصری حیاتی برای بقای اعتبار حرفه‌ای و اعتماد اجتماعی^۴ است. عملکرد اخلاق‌مدار حسابداران، پایه‌گذار اعتماد سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان، نهادهای ناظر و عموم مردم به گزارش‌های مالی است. از آن سو، هرگونه انحراف از اصول اخلاقی^۵ (حتی در قالب رفتارهایی به ظاهر کوچک) می‌تواند پیامدهایی فاجعه‌بار برای سازمان‌ها، اقتصاد و افکار عمومی داشته باشد. نمونه‌های تاریخی چون رسوایی‌های مالی شرکت‌هایی نظیر انرون^۶، ورلدکام^۷ و حتی نهادهای آموزشی مانند دانشگاه ایالتی پن^۸، نشان‌دهنده این حقیقت‌اند که سقوط اخلاقی در حسابداری می‌تواند به از بین رفتن سازمان، از بین رفتن شغل هزاران نفر، و لطمه به اعتماد عمومی منجر شود.

اما پرسش اصلی اینجاست: چه چیزی ضامن رفتار درستکارانه در موقعیت‌های واقعی و اغلب پیچیده است؟ پاسخ در مفهومی نهفته است که آن را استدلال اخلاقی^۹ می‌نامیم. استدلال اخلاقی، توانایی تحلیل و تفسیر موقعیت‌های مبهم و گاه متضاد از منظر اصول اخلاقی است. این فرآیند به فرد امکان می‌دهد تا با در نظر گرفتن ارزش‌ها، وظایف حرفه‌ای، پیامدهای بالقوه و منافع ذی‌نفعان، بهترین تصمیم ممکن را اتخاذ کند؛ تصمیمی که الزاماً همیشه ساده یا حتی محبوب نیست، اما از نظر اخلاقی قابل دفاع است. در واقع، حسابداران و حسابرسان اغلب با دوراهی‌هایی مواجه می‌شوند که در آن‌ها باید میان «کاری که می‌توان انجام داد» و «کاری که باید انجام داد» انتخاب کنند. برای مثال، ممکن است گزارشگری مالی از نظر فنی با استانداردها سازگار باشد، اما با روح عدالت، شفافیت یا انصاف در تضاد باشد. در چنین شرایطی، داشتن دانش فنی کافی نیست؛ بلکه قضاوت اخلاقی^{۱۰} و قدرت ایستادگی در برابر فشارهای سازمانی^{۱۱} است که حرفه‌ای بودن را تعریف می‌کند.

-
1. Strategic Decision-Making
 2. Economic Transparency
 3. Professional Ethics
 4. Public Trust
 5. Ethical Principles
 6. Enron
 7. Worldcom
 8. Penn State University
 9. Moral Reasoning
 10. Ethical Judgment
 11. Organizational Pressures

عوامل متعددی می‌توانند فرآیند استدلال اخلاقی را تضعیف یا منحرف کنند. فرهنگ سازمانی ضعیف، فشارهای نهادی^۱، ساختارهای قدرت متمرکز، پاداش‌های نامتوازن، و حتی خودفریبی روانی می‌توانند افراد را به بی‌تفاوتی اخلاقی^۲، توجیه‌گری یا سکوت در برابر خطا سوق دهند. متأسفانه تاریخ نشان داده است که حتی افراد با نیت‌های خوب، بدون داشتن پایه‌های مستحکم اخلاقی و مهارت‌های استدلال، می‌توانند دچار لغزش‌های خطرناک شوند.

پژوهش‌ها نشان می‌دهند که استدلال اخلاقی نقش کلیدی در شکل‌گیری قضاوت حرفه‌ای حسابداران ایفا می‌کند. به عبارتی، هرچه توانایی فرد در تحلیل موقعیت‌های اخلاقی پیچیده بالاتر باشد، احتمال اتخاذ تصمیم‌های اخلاق‌مدار نیز بیشتر می‌شود. در مرور نظام‌مند و فراتحلیلی‌ای که بی. دبلیو. می‌هیو و مورفی^۳ (۲۰۲۱) انجام داده‌اند، مشخص شد که بین سطح استدلال اخلاقی و احتمال رعایت رفتار حرفه‌ای رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. از سوی دیگر، آموزش اخلاق حرفه‌ای در دوران تحصیل نیز به‌عنوان عاملی تأثیرگذار در رشد اخلاقی دانشجویان حسابداری شناسایی شده است. نگوین و ترن^۴ (۲۰۲۲) در پژوهشی تجربی نشان دادند که آموزش ساختاریافته اخلاق، به‌ویژه با بهره‌گیری از مطالعات موردی و بحث‌های موقعیتی، به افزایش سطح استدلال اخلاقی و در نتیجه بهبود آمادگی اخلاقی دانشجویان برای ورود به فضای حرفه‌ای منجر می‌شود.

در بررسی دیگری که به‌طور خاص به رسوایی‌های حسابداری پرداخته است، کارتر و بنتلی^۵ (۲۰۲۳) تأکید می‌کنند که سقوط اخلاقی در سازمان‌ها، اغلب نه از کمبود دانش فنی، بلکه از پدیده‌هایی چون توجیه‌گری اخلاقی، خودفریبی روانی و فشارهای نهادی ناشی می‌شود. آنان با تحلیل نمونه‌هایی چون انرون و ورلدکام، نشان داده‌اند که حتی افراد دارای نیت خیر نیز در صورت نبود زیرساخت‌های اخلاقی مناسب ممکن است به رفتارهای غیراخلاقی سوق پیدا کنند (کارتر و بنتلی^۶، ۲۰۲۳). همچنین توجه به تفاوت‌های فرهنگی در قضاوت اخلاقی ضروری است. پژوهش آلون و دستمالچیان^۷ (۲۰۲۰) که بر پایه مدل فرهنگی هافستده انجام شده است، نشان می‌دهد که ویژگی‌های فرهنگی جوامع مختلف می‌توانند چارچوب‌های ذهنی متفاوتی برای تحلیل موقعیت‌های اخلاقی فراهم آورند. این یافته، اهمیت آموزش اخلاق در بافت‌های فرهنگی متنوع را دوچندان می‌سازد (آلون و دستمالچیان^۱، ۲۰۲۰). در نهایت، رویکردهای نظری همچون فضیلت‌گرایی نیز جایگاه مهمی در تربیت حرفه‌ای حسابداران دارند. بر اساس تحلیل تامسن و لو^۲ (۲۰۲۴)، فضیلت‌گرایی با تأکید بر صفاتی چون صداقت، شجاعت اخلاقی و مسئولیت‌پذیری، می‌تواند به‌عنوان مکملی مؤثر برای قواعد صوری و تحلیل پیامدگرایانه به‌کار رود. آنان پیشنهاد می‌کنند که آموزش اخلاق در حسابداری باید بیش از آنکه بر «باید و نبایدها» تمرکز کند، به پرورش منش اخلاقی نیز بپردازد (تامسن و لو^۳، ۲۰۲۴).

1. Institutional Pressures
2. Moral Indifference
3. Mayhew & Murphy
4. Nguyen & Tran
5. Carter & Bentley
6. Alon & Dasmalchian
7. Thomson & Luo

در این فصل، به بررسی مفهوم استدلال اخلاقی و ضرورت آن در حرفه حسابداری پرداخته می‌شود. با معرفی دیدگاه‌های فلسفی و نظریه‌های اخلاقی همچون فضیلت‌گرایی^۱، وظیفه‌گرایی^۲، نتیجه‌گرایی^۳، اخلاق موقعیتی و نیز نسبی‌گرایی اخلاقی، چارچوبی تحلیلی برای مواجهه با مسائل اخلاقی ارائه می‌شود. همچنین با مرور دیدگاه‌های دینی، فرهنگی و مدل‌های رفتاری از جمله «شش ستون شخصیت» مؤسسه جوزفسون^۴ و مدل فرهنگی گیرت هافستده^۵، به درک عمیق‌تری از تنوع در نگرش‌های اخلاقی خواهیم رسید.

در نهایت، این فصل به بررسی رفتارهای غیراخلاقی در دوران تحصیل مانند تقلب یا بی‌صدافتی علمی و ارتباط آن‌ها با رفتارهای آتی حرفه‌ای می‌پردازد. بدین وسیله، اهمیت آموزش اخلاق و پرورش استدلال اخلاقی در محیط‌های دانشگاهی به‌عنوان گامی اساسی برای شکل‌دهی به نسلی از حسابداران مسئولیت‌پذیر و درستکار برجسته خواهد شد.

۲-۱. مبانی مذهبی و فلسفی اخلاق

تقریباً تمام ادیان بزرگ جهان در متون مذهبی خود نوعی از قاعده زرین^۶ را دارند: «آنچه برای خود می‌پسندی، برای دیگران هم بپسند.» به عبارت دیگر، ما باید با دیگران همان‌گونه رفتار کنیم که می‌خواهیم با ما رفتار شود. این اخلاق اساسی است که همه ادیان را هدایت می‌کند. اگر ما معتقدیم صداقت مهم است، پس باید با دیگران صادق باشیم و انتظار همان را در مقابل داشته باشیم. یکی از نتایج این اخلاق، مفهوم این است که هر فردی دارای حقوق ذاتی انسانی خاصی است که بعداً در این فصل و فصل بعد مورد بحث قرار خواهد گرفت. جدول ۱-۱ برخی از نمونه‌های جهان‌شمولی قاعده زرین در ادیان جهان را که توسط سازمان آموزش ارزش‌ها، ارائه شده است، نشان می‌دهد.

درستکاری کلید اجرای قاعده زرین است. فرد درستکار با صداقت، شجاعت، خلوص و راستی عمل می‌کند. درستکاری به معنای داشتن شجاعت برای ایستادن بر اصول خود حتی در مواجهه با فشار برای تسلیم شدن در برابر خواسته‌های دیگران است. همان‌طور که قبلاً ذکر شد، درستکاری اهمیت ویژه‌ای برای حسابداران رسمی دارد که اغلب توسط کارفرمایان و مشتریان خود برای تسلیم شدن در برابر خواسته‌های آن‌ها تحت فشار قرار می‌گیرند. مسئولیت اخلاقی یک حسابدار رسمی در این موارد، پابندی به اخلاق حرفه حسابداری و عدم تبعیت قضاوت حرفه‌ای از دیگران است. درستکاری تمام وجود فرد را در بر می‌گیرد و فضیلت اساسی فلسفه فضیلت یونان باستان است.

-
1. Virtue Ethicsc
 2. Deontology
 3. Consequentialism
 4. Josephson Institute
 5. Geert Hofstede
 6. Golden Rule

جدول ۱-۱: جهان‌شمولی قاعده زرین در ادیان جهان

دین	بیان قاعده زرین	منبع
مسیحیت ^۱	پس هر آنچه می‌خواهید که مردم با شما کنند، شما نیز همان‌گونه با ایشان کنید؛ زیرا این است قانون و انبیا.	انجیل متی، فصل ۷، آیه ۲۱۲
کنفوسیوسیسیم ^۲	آنچه برای خود نمی‌پسندی، برای دیگران میسند. آنگاه نه در خانواده و نه در دولت، هیچ رنجشی از تو وجود نخواهد داشت.	کتاب گفتارها (آنالکتس)، فصل ۱۲، بند ۴۲
بودیسم ^۵	به دیگران آنگونه آسیب نرسانید که خودتان از آن آزار می‌بینید.	اوداناوارگا، فصل ۵، بند ۶۱
هندوئیسم ^۷	این خلاصه وظیفه است، آنچه را که نمی‌خواهید دیگران برای شما انجام دهند، برای آن‌ها انجام ندهید.	مهابهاراتا، کتاب ۵، بند ۱۵۱۷ ^۸
اسلام ^۹	هیچ یک از شما مؤمن نیست تا آنگاه که برای برادرش آنچه را برای خود می‌خواهد، بخواهد.	سنت (حدیث نبوی) ^{۱۰}
یهودیت ^{۱۱}	آنچه برای تو نفرت‌انگیز است، برای ممنوع خود انجام مده. این تمام شریعت است؛ بقیه تفسیر است.	تلمود، شبات، بند ۳۱ الف ^{۱۲}
تائوئیسم ^{۱۳}	سود همسایه‌ات را سود خود و زیان همسایه‌ات را زیان خود بدان.	تای شانگ کان یین پی‌ین ^{۱۴}
زرتشتی ^{۱۵}	تنها آن طبیعت نیک است که از انجام دادن هر آنچه برای خود نیک نیست، به دیگری خودداری می‌کند.	دادستان دینیک، فصل ۹۴، بند ۱۶ ^{۱۵}

ریشه‌های فلسفه غرب به یونان باستان، از جمله سقراط، افلاطون و ارسطو، بازمی‌گردد. فلسفه فضیلت یونان باستان به پرسش‌هایی از این دست می‌پردازد: بهترین نوع زندگی برای انسان‌ها چیست؟ متفکران یونانی دستیابی به یک زندگی خوب را تِلُوس، یعنی غایت یا هدف وجود انسان، می‌دانستند. برای بیشتر فیلسوفان یونانی، این غایت ائودایمونیا است که معمولاً به «خوشبختی» ترجمه می‌شود. با این حال، یونانیان فکر می‌کردند که هدف نهایی خوشبختی بسیار فراتر از تجربه لذت یا رضایت صرف است. هدف نهایی خوشبختی دستیابی به یک وضعیت عینی خوب، زندگی سرشار از تعالی بود. واژه یونانی تعالی آرته^{۱۷} است که ترجمه رایج آن «فضیلت» است. بنابراین

1. Christianity
2. Matthew
3. Confucianism
4. Analects
5. Buddhism
6. Uda- Navarga
7. Hinduism
8. Mahabharata
9. Islam
10. Sunnah
11. Judaism
12. Talmud, Shabbat 3id
13. Taoism
14. Tai Shang Kan Yin P'ien
15. Zoroastrianism
16. Dadisten-I-Dinik
17. Arete

برای یونانیان، «تعالی‌ها» یا «فضیلت‌ها» ویژگی‌هایی بودند که یک زندگی را تحسین‌برانگیز یا عالی می‌ساختند. آن‌ها تفکر خود را به ویژگی‌هایی که ما به عنوان فضایل اخلاقی در نظر می‌گیریم، مانند شجاعت، عدالت و اعتدال، محدود نکردند، بلکه ویژگی‌های دیگری را نیز که ما غیر اخلاقی می‌دانیم، مانند خرد، در بر می‌گرفتند.

فلسفه‌های مدرن به عنوان راه‌هایی برای زندگی اخلاقی مطرح شده‌اند. برخلاف نظریه فضیلت که هم به ویژگی‌های یک تصمیم و هم به فردی که آن تصمیم را می‌گیرد متکی است، این فلسفه‌ها بیشتر بر روش‌های استدلال اخلاقی تکیه دارند و آن‌ها نیز می‌توانند برای تسهیل تصمیم‌گیری اخلاقی مورد استفاده قرار گیرند. ما این فلسفه‌ها را بعداً در این فصل بررسی خواهیم کرد.

در سال‌های اخیر نیز پژوهشگران بر پیوند میان دیدگاه‌های دینی و تقویت رفتار اخلاقی در حرفه حسابداری تأکید کرده‌اند. برای نمونه، مطالعه‌ای توسط هاگن^۱ و همکاران (۲۰۲۳) نشان داد که پایبندی به اصول دینی، به‌ویژه در ادیان ابراهیمی، می‌تواند سطح مسئولیت‌پذیری اخلاقی حسابداران را در موقعیت‌های تصمیم‌گیری بالا ببرد. این پژوهش با بررسی نمونه‌ای از دانشجویان حسابداری در سه کشور مختلف، نشان داد که باورهای مذهبی با ارتقای استدلال اخلاقی، کاهش توجه‌گری و تمایل بیشتر به گزارشگری درستکارانه رابطه معنادار دارد. چنین نتایجی مؤید آن است که ادراک مذهبی از مفاهیمی چون صداقت، امانت‌داری و عدالت، نقشی بنیادین در شکل‌گیری رفتارهای حرفه‌ای اخلاق‌مدار ایفا می‌کند.

۱-۳. اخلاق چیست؟

اخلاق از واژه یونانی ایسیکاس^۲ گرفته شده است که خود از واژه یونانی ایپاس^۳ به معنای «عرف» یا «شخصیت» مشتق شده است. واژه مورالز^۴ از واژه لاتین مورالیز^۵ به معنای «رسوم» گرفته شده است و واژه لاتین مورس^۶ به معنای «آداب، اخلاق، شخصیت» تعریف شده است. بنابراین، اخلاق و مورالز اساساً یکسان هستند. در فلسفه، رفتار اخلاقی رفتاری است که «خوب» است. سنت غربی اخلاق گاهی «فلسفه اخلاق» نامیده می‌شود. حوزه اخلاق یا فلسفه اخلاق شامل توسعه، دفاع و توصیه مفاهیم رفتار درست و نادرست است. این مفاهیم با تغییر خواسته‌ها و انگیزه‌های فرد تغییر نمی‌کنند. آن‌ها نسبت به موقعیت نسبی نیستند. آن‌ها تغییرناپذیرند. به طور کلی، اخلاق (یا فلسفه اخلاق) به پرسش‌های اساسی از این دست می‌پردازد: چگونه باید زندگی کنم؟ این پرسش منجر به پرسش‌های دیگری می‌شود، از جمله: چه نوع فردی باید باشم؟ چه ارزش‌هایی مهم هستند؟ بر اساس چه معیارها یا اصولی باید زندگی کنم؟ روش‌های گوناگونی برای تعریف مفهوم اخلاق وجود دارد. ساده‌ترین روش ممکن این باشد که بگوییم اخلاق به «درست» و «نادرست» می‌پردازد. با این حال، قضاوت در مورد اینکه چه چیزی ممکن است در یک موقعیت خاص درست یا نادرست باشد، بدون داشتن چارچوب مرجع، دشوار است.

1. Hgen
2. Ethikos
3. Ethos
4. Morals
5. Moralis
6. Mores

اخلاق باید مبتنی بر استانداردهای رفتاری پذیرفته شده باشد. برای مثال، در تقریباً تمام جوامع و فرهنگ‌ها، کشتن کسی یا دزدیدن مال دیگری نادرست است. این استانداردها در طول زمان توسعه یافته‌اند و از منابع مختلفی نشأت می‌گیرند، از جمله:

تأثیر نوشته‌ها و تفاسیر مذهبی

تأثیر اندیشه فلسفی

تأثیر ارزش‌های جامعه (اجتماعی)

علاوه بر این، استانداردهای اخلاقی برای یک حرفه، مانند حسابداری، به شدت تحت تأثیر رویه‌های فعالان آن حرفه، قوانین ایالتی و مقررات هیئت حسابداری، و انتظارات جامعه قرار دارد. گا و ثورن اخلاق را به عنوان «حوزه تحقیقی که به اعمال افراد در موقعیت‌هایی می‌پردازد که این اعمال بر رفاه هم خود فرد و هم دیگران تأثیر می‌گذارد» تعریف می‌کنند. ما این تعریف را می‌پذیریم و تأکید می‌کنیم که برای ارزیابی تأثیرات اعمال بر دیگران (ذی‌نفعان) به استدلال اخلاقی متکی است.

در بررسی جدیدی که در آوریل ۲۰۲۴ منتشر شده است، جِجِنیوا^۱ و همکاران نقش اخلاق در ساختار حاکمیت شرکتی و انطباق حرفه حسابداری را تحلیل کرده‌اند. آن‌ها با مرور گسترده‌ای، نشان داده‌اند که رعایت استانداردهای اخلاقی برای حسابداران فراتر از الزامات قانونی است و به‌عنوان یک «قطب‌نمای اخلاقی» عمل می‌کند که سلامت، شفافیت و مسئولیت‌پذیری گزارشگری مالی را تضمین می‌کند. این مطالعه تأکید می‌کند که حاکمیت شرکتی کارآمد و اجرای دقیق چارچوب‌های انطباق، موجب تقویت محیطی می‌شود که در آن تصمیم‌های مالی هم از نظر اخلاقی و هم حرفه‌ای قابل‌پذیرش است. در غیراین‌صورت، ضعف در این ساختارها می‌تواند زمینه‌ساز خطاها و رسوایی‌های مالی شود، که پیامدهایی فاجعه‌بار بر اعتماد عمومی و پایداری اقتصادی خواهد داشت (جِجِنیوا و همکاران، ۲۰۲۴).

۱-۳-۱. هنجارها، ارزش‌ها و قانون

اخلاق به استانداردهای مستحکم چگونگی رفتار افراد می‌پردازد، نه چگونگی رفتار واقعی آن‌ها، و تجویزی^۲ است نه توصیفی^۳. افراد اخلاقی همیشه تلاش می‌کنند در همه شرایط تصمیم درست بگیرند. آن‌ها اعمال خود را بر اساس منافع شخصی درک شده خود توجیه نمی‌کنند. تصمیم‌گیری اخلاقی مستلزم پیروی از هنجارهای رفتاری مستقر است. بهترین راه برای درک اخلاق ممکن است تمایز آن از مفاهیم دیگر باشد. در جدول ۱-۲ به اخلاق توصیفی و تجویزی پرداخته شده است.

1. Jejenywa

2. Prescriptive Ethics

3. Descriptive Ethics